

ממ"ן 14 : הפרובינקיה יודאיקה 70-132 לספירה

שאלה 1 :

א. בעיית המקורות :

בעוד המקורות למרד הגדול הם יחסית רבים וכוללים שני חיבוריו של יוסף בן מתתיהו, "מלחמת היהודים" ו"קדמוניות היהודים", שמהווים מקור עיקר לתקופת המרד הגדול ולתקופות שלפניו, לאחר שנת 70 לספירה, עם עזיבתו של יוסף פלביוס את יהודה לרומא מתמעטים המקורות שיש בידינו ואופיים. מדובר בעיקר במקורות חיצוניים יווניים ולטיניים, נוצרים ושומרים, תלמודיים כמו גם ממצאים ארכיאולוגיים. אלו הם מקורות משניים, קטועים וחלקיים ביותר, שנכתבו רטרואקטיבית, בעלי סתירות ומידת מהימנותם שנויה במחלוקת.

המקורות החיצוניים כוללים תעודות ומסמכים רומיים שקשורים לניהול השלטון הרומי בפרובינקיית יודאיקה וגם סופרים יווניים ורומיים ונוצרים. האחרונים נכתבו לעתים מתוך מגמה אנטי יהודית או מנקודת מבט נוצרית ועל כן עלולים להיות מוטים. המקורות התלמודיים הם הקורפוס המרכזי ממנו אנו יכולים לשאוב מידע על תקופה זו. אולם, גם כאן עלינו לנקוט במשנה זהירות ולהבחין בין התלמוד הבבלי לבין התלמוד הא"י, שהיה קרוב יותר להתרחשויות בתקופה זו. עם זאת שני התלמודים מונעים מאינטרסים שונים, מנקודת מבט יהודית ונכתבו למטרות הלכתיות, ולכן אמינותם כמקור היסטורי היא מוגבלת. הממצאים הארכיאולוגיים כוללים מבנים, חרסים, מגילות, כתובות, מטבעות ועוד ונותנים מידע מסויים על האוכלוסייה, השלטון, המצב הכלכלי, תנאי המחיה ועוד בתקופה זו ביהודה. לסיכום, בידינו מגוון מקורות שונים, אשר מספקים לנו מידע מסויים, אך חלקי על המאורעות ההיסטוריים, אשר יש להתייחס אליהם בביקורתיות ולהשוות אותם למקורות אחרים. שכן, המקורות הם מצומצמים ולא נכתבו במטרה לתעד, אלא מתוך מטרות תיאולוגיות יהודיות ואנטי-יהודיות.

ב. תוצאות המרד הגדול :

למרד שמכונה בהיסטוריוגרפיה היהודית "המרד הגדול", פרץ ביהודה בשנת 66 לספירה ונמשך כארבע שנים בחלקים מסויימים של יהודה ולא באופן רציף, היו מספר השלכות בתחומים שונים. עם זאת, מכיוון שיש בידינו מעט מקורות על התקופה שלאחר המרד בגלל עזיבתו של יוספוס פלביוס את יהודה, ישנם חילוקי דעות היסטוריוגרפיות על תוצאות המרד.

התוצאה הקשה ביותר של המרד מבחינת האוכלוסיה היהודית ביהודה ובתפוצות היתה חורבן בית המקדש וחורבן ירושלים, שכן המקדש היה המרכז הדתי, הפוליטי והלאומי של היהודים. חורבן בית המקדש הביא לשינויים בהנהגה היהודית: העם לא הונהג בידי הכהן הגדול ומצוות שהיו קשורות בבית המקדש היו צריכות לעבור אדפטציה. במקומו עלה מעמדם של החכמים כמנהיגי העם. כמו כן, המרכז הפיזי הפסיק להתקיים בירושלים ועבר בתחילה ליבנה – שעלתה כמרכז יהודי רוחני חדש. האופן בו נתפס חורבן בית המקדש גם הוא נתון לוויכוח היסטוריוגרפי: חלק טוענים כי הוא נתפס כנקודת שבר רוחנית-לאומית עבור העם היהודי. דבר זה התבטא בחיבורים אפוליפטיים שנכתבו לאחר החורבן. אחרים רואים בחורבן נקודת מפנה עבור העם היהודי, אולם הם טוענים כי החורבן לא נתפס כאסון מוחלט. זאת בזכות הניסיון לאחר חורבן בית המקדש הראשון והדעה הרווחת שבית המקדש השלישי ייבנה גם הוא בקרוב. לראייה הם מביאים את תחושת הגאולה והמשיחיות שהיוו את אחד התנאים שאיפשרו את מרד בר-כוכבא בהמשך.

בנוסף, תוצאה המיידית של המרד היתה מוות של מורדים רבים שנהרגו בקרבות ומכירה של מורדים אחרים שניצלו לעבדות ולמשחקי זירה ברחבי האימפריה. מספר ההרוגים אינו ידוע ונראה כי הנתונים המוזכרים אצל יוספוס פלביוס הם מוגזמים על מנת להאדיר את הרומאים. עם זאת נראה כי גם לאחר דיכוי המרד, המשיך להתקיים רוב יהודי בארץ.

תוצאה נוספת היתה הפקעה של חלק מהאדמות מבעליהם היהודים, שהפכו לאריסים. לא ברור עד כמה היתה התופעה נרחבת ונראה כי לרוב מדובר היה באדמות של מורדים או באדמות שהופקעו לצורכי הביטחון הרומי. על פי המקורות היהודיים גם לאחר המרד נותרו בעלי אחוזות יהודים ששילמו מסל רומאים. וייתכן כי ההחלטה של הרומאים שלא להפקיע אדמות מיהודים כאמצעי ענישה שרירותי נבעה מהרצון להמשיך ולמלא את קופת האוצר הרומית במיסי קרקעות של יהודים.

לצד הפקעת הקרקעות החלקית הרומאים גם הטילו עונש קולקטיבי על כלל היהודים בכל רחבי האימפריה בצורת "המס היהודי", שנועד להנציח את כישלון המרד הגדול. המס שהיה שווה לתרומה חצי שקל שניתנה לבית המקדש (2 דרכמות) פגע ביהודים מבחינה כלכלית, לאומית, דתית ומוסרית. ראשית, היה זה מס כבד. שנית, המס הועבר למקדש יופיטר ברומא ויועד לעבודה זרה. שלישית, המס